

VOOR WIJN EN VIS : DE POLITIEKE ROL VAN DE VLAAMSE KUSTPLAATSEN AAN DE VOORAVOND VAN DE NIEUWE TIJDEN

door Dr. W.P. BLOCKMANS

Tot nog toe hebben de historici weinig aandacht besteed aan de politieke invloed die kon uitgaan van kleinere steden en dorpen. Doorgaans behandelt men immers slechts één gemeente monografisch, waardoor het politieke optreden, dat voor kleinere entiteiten pas groepsgewijze effectief kan zijn, noodzakelijk onderbelicht blijft. Of anders richt men zich in hoofdzaak op de funktionering van een bepaalde algemene instelling, waarbij de klemtoon eerder valt op de machtigste tegenspelers, zodat het ook dan niet duidelijk wordt in welke machtspositie de minderen verkeerden. Dit zal daarom de vraagstelling uitmaken van deze bijdrage : in hoeverre bestond voor kleinere steden en dorpen de mogelijkheid om hun belangen op allerlei gebied te behartigen bij de centrale en gewestelijke overheden, en in welke mate was hun optreden daarbij succesvol ? Vertoonde deze rol een regelmatig, en voor het leven van de betrokken gemeenten vitaal karakter ? Welke bevolkingsgroepen namen effectief deel aan deze vorm van politiek beheer, en welke problemen stelden zij op de voorgrond ? Het antwoord op deze vragen zal ook voor de kennis van de politieke beheersvormen op landelijke schaal verhelderend zijn.

De steden en dorpen — de zgn. **yden** of aanlegplaatsen — langsheen de kust, en in sommige omstandigheden ook wel de iets meer landinwaarts gelegen havenstadjes Sluis, Damme, St.-Anna-ter-Muiden, Oostbrug, Aardenburg, Biervliet en Oudenburg, hadden vaak gelijklopende belangen wegens hun gerichtheid op zeevaart en visserij. Deze faktor bracht hen ertoe om in perioden waarin hun bedrijf in gevaar kwam, onderling overleg te plegen en ook naar buiten toe gezamenlijk op te treden. Deze belangengemeenschap bond de kuststeden veel nauwer aan elkaar dan gelijk welke andere groep kleine of middelgrote steden in Vlaanderen. Ook het hoge aantal betrokken gemeenten maakt de kuststeden tot de meest opmerkelijke drukkingsgroepen tegenover de centrale regering en de gewestelijke grootmachten. De grote steden Gent, Brugge en Ieper hadden zich immers met het Brugse Vrije, als de Vier Leden van Vlaanderen in de 14e en 15e eeuw een belangrijk aandeel in het politiek beheer van het graafschap toegeëigend. Hun macht kwam niet zelden in konflikt met de belangen van de kleinere steden en dorpen, zodat het voor deze laatsten vooral afhing van hun graad van koherentie of zij al dan niet weerstand konden bieden tegen de suprematie van de Vier Leden.

Het zijn vooral de stadsrekeningen die inlichtingen verstrekken over de politieke aktiviteit van de betrokken steden. Door kombinatie van alle

beschikbare gegevens kan men zich dan een beeld vormen van het tijdstip, de frekwentie en de aard van het bi- en multilateraal overleg dat zich ontspon tussen de kuststeden onderling, en, eenzijdig of in groep, met de hogere instanties, nl. de Leden en/of regeringsinstanties. Aangezien pas vanaf de laatste jaren van de 14e eeuw rekeningen van kuststeden doorlopend voorhanden zijn, kan dit onderzoek pas op dat tijdstip aanvangen. In de huidige stand strekt het zich uit tot het midden van de 16de eeuw (1). De gegevens die aldus verzameld werden, staan in de bijgaande tabel overzichtelijk vermeld.

1. Typologie en frekwentie van de politieke activiteit.

Op die wijze is het mogelijk zich een precies beeld te vormen over de aard, het belang en de evolutie van het politieke optreden van de Vlaamse kuststeden. Een eerste vaststelling mag wel zijn dat dit optreden in hoofdzaak gericht was naar andere gezagsdragers toe, en minder op een autonome organisatie. In zoverre deze er geweest is, is zij een later verschijnsel. Beslist waren de contacten tussen de kuststeden tijdens de beschouwde periode heel wat talrijker dan de 12 in de tabel genoteerde vergaderingen. Maar in deze laatste gevallen ging het om vrij uitgebreide bijeenkomsten van afgevaardigden van een groot aantal gemeenten, terwijl de contacten overigens veelvuldig plaats vonden op bilaterale basis, vaak in opeenvolging en met onderling verband (2).

De helft van de gereleveerde activiteiten ging uit van slechts één afzonderlijke stad, doorgaans één van de belangrijkste, nl. Nieuwpoort, Oostende en Duinkerke, maar soms ook wel van Blankenberge, Lombardsijde of nog andere. Samen met de eerste reeks gegevens wijst deze vaststelling op een nog niet sterk ontwikkeld gemeenschapsbesef, met een daaruit voortvloeiende geringe graad van organisatie. Deze toestand is mede te verklaren door het partikuliere karakter van de behandelde problemen, vooral in de vroegste jaren, waardoor een afzonderlijk optreden van een stad voor de hand liggend was. In dit verband valt evenwel een evolutie te onderstrepen. Tijdens de eerste periode (1395-1419) van het onderzochte tijd-

(1) De Koninklijke Commissie voor Geschiedenis heeft in haar publikatieplan de bronnen over de volksvertegenwoordiging in Vlaanderen opgenomen. Drie delen werden hiervan reeds gepubliceerd, terwijl de tussenliggende perioden nagenoeg persklaar liggen. Deze uitgaven omvatten het materiaal waarop ik mij voor dit betoog steun. Zie dus : W. PREVENIER, *Handelingen van de Leden en van de Staten van Vlaanderen (1384-1405)*, Brussel, 1959 ; W.P. BLOCKMANS, *Idem (1467-1477)* en *(1477-1506)*, Brussel, 1971 en 1973-1978. Het deel betreffende de regering van Jan zonder Vrees (1405-1419) werd voorbereid door de Heer A. Zoete, assistent aan het Rijksarchief, die mij zeer vriendelijk toeliet gebruik te maken van zijn kopij. Voor de regeringsperiode van Filips de Goede (1419-67) heb ik zelf het materiaal verzameld. De periode 1515-1555 wordt behandeld door Dr. N. MADDENS in een bijdrage die gelijktijdig met deze ter perse gaat voor het *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*.

(2) Enkele voorbeelden : op 14 augustus 1420 pleegde een gezant van Nieuwpoort overleg met Duinkerke, en de 16e met Oostende, telkens om verslag uit te brengen over zijn onderhandelingen met de Vier Leden (A.R.A., Rk. 36.723, rek. Nieuwpoort 1420-21, f° 33 r°). In het najaar van 1504 ontplooidde zich een gonzend politiek overleg : op 14 oktober en 24 november tussen Nieuwpoort en Duinkerke, op 26 nov. Nieuwpoort en Oostende, op 18 dec. alle drie te Oostende en op 28 dec. alle drie te Duinkerke (A.R.A., Rk. 36.802, rek. Nieuwpoort 1504-5, f° 50 v° - 51 r°).

vak (3) gingen veruit de meeste (84 %) van de gereleveerde politieke activiteiten uit van een afzonderlijke stad. In de daarop volgende periode bedroeg dit aandeel nog minder dan de helft (43 %), en nadien daalde het verder tot een onbeduidend aantal. Deze evolutie verloopt omgekeerd t.o.v. het optreden in groep van de kuststeden, wat er op wijst dat deze zich tijdens de beschouwde periode in toenemende mate zijn gaan organiseren. Zoals reeds gemeld, zal deze tendens kunnen verklaard worden in verband met de problematiek waarop de kuststeden reageerden.

Een opmerkelijk aandeel van de contacten (17 %) was gericht op buitenlandse instanties, in hoofdzaak op de kuststeden van Zeeland en Holland.

Niet zelden gebeurde zulk overleg zelfs buiten de Leden en de regering om. Geen enkele andere kleine Vlaamse stad of groep van kleine steden onderhield op die wijze regelmatige politieke betrekkingen over de landsgrenzen heen. Deze uitzonderlijke toestand is te verklaren door de voortdurende betrokkenheid van de kuststeden bij dezelfde problemen, hetzij konkurrentieel, hetzij gezamenlijk defensief.

Gedurende een periode van ruim een eeuw blijken de kuststeden dus een politieke bedrijvigheid van enige betekenis te hebben ontplooid. Globaal gezien konden per jaar gemiddeld twee vergaderingen met de spontane deelname van een of meer kuststeden als dusdanig genoteerd worden, nog afgezien van hun regelmatige deelname aan de vergaderingen van de kwartieren, van de Staten van Vlaanderen en van de Staten-Generaal der Nederlanden. Een duidelijk hogere activiteit viel waar te nemen tijdens de lange regering van Filips de Goede (1419-1465), terwijl onder Filips de Schone een sterke daling opvalt, die overigens samenvalt met een geringere representatieve bedrijvigheid in het algemeen in Vlaanderen (4).

Deze gemiddelden verbergen echter het opmerkelijke feit, dat het afzonderlijke optreden van de kuststeden gekoncentreerd was in de tijd, rond bepaalde akute problemen. Hoogtepunten situeren zich in de jaren 1420-22, 1434-36, 1445, 1448, 1454-60, 1471, 1479-81, 1503. In die fasen ontspon zich een drukke activiteit, die na afhandeling van de kwestie stilviel voor jaren.

Zoals gezegd namen de kuststeden echter ook deel aan tal van andere vergaderingen, volgens de meer geformaliseerde representatieve structuren, waarin zij met andere steden gegroepeerd waren. Vooreerst waren er de kwartieren, indelingen van het graafschap die elk door een van de Vier Leden gedomineerd werden. De meeste kuststeden ressorteerden onder Brugge, en werden regelmatig door die stad gekonvoceerd om samen met Diksmuide, Veurne e.a. te delibereren over belastingen, milities en nog vele andere kwesties. Biervliet ressorteerde echter onder Gent, en de dorpen langs de kust onder het Brugse Vrije.

(3) De toegepaste periodisering houdt rekening met belangrijke veranderingen in het politieke beheer, en met wijzigingen in het optreden van de kuststeden.

(4) De gegevens over de volksvertegenwoordiging in het geheel van Vlaanderen zijn geput uit mijn doktoraatsverhandeling, die eerlang zal gepubliceerd worden door de Kon. Academie van België, *Volksvertegenwoordiging in Vlaanderen tijdens de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijden*, hoofdstuk VII/2.

AARD EN FREKWENTIE VAN HET POLITIEK OPTREDEN DER KUSTSTEDEN

TYPE VAN VERGADERING	1395-1419	1419-65	1465-88	1488-1506	Totalen
Kuststeden onderling (multilateraal)	—	7	1	4	12
Afzonderlijke kuststad met regeringsinstanties en/of Leden resp. een Lid	36	53	5	—	94
Groep kuststeden met re- geringsinstanties en/of Leden, resp. een Lid	4	43	23	4	74
Kuststeden (-stad) met of zonder regeringsinstanties en/of Leden bij buitenland- se gezagdragers en/of kuststeden	3	21	11	2	37
Totalen	43	124	40	10	217
Teoretisch jaargemiddelde	1,7	2,7	1,8	0,5	2,1

Het belang van de politieke bedrijvigheid der kuststeden in het geheel van de Vlaamse representatieve organen blijkt uit de volgende cijfers :

1. Totaal aantal representatieve activiteiten in Vlaanderen 1384-1506	4055	100 %
2. waarvan met deelname van een of meer kleine steden of kasselrijen	1148	28 %
daarvan : 2.1. kwartiervergaderingen	365	9 %
2.2. vergaderingen met kustplaats(en) afzonderlijk	218 ⁽⁵⁾	5 %
2.3. vergaderingen van Staten en Staten-Generaal	149	3 %
2.4.1. afzonderlijk optreden van een kleine stad of kasselrij	446	11 %
2.4.2 waarvan : afzonderlijke kuststad	95 ⁽⁵⁾	2,3 %
3. totale betrokkenheid van de kuststeden		ca. 16 % ⁽⁶⁾

(5) In de periode 1384-94 is 1 deelname van Nieuwpoort aan een vergadering van de Vier Leden van Vlaanderen gereleveerd, die buiten het chronologisch bestek van de tabel hierboven valt.

(6) Aangezien strikt genomen de kuststeden en -dorpen aan de meeste kwartiervergaderingen konden deelnemen, doch slechts in het Brugse kwartier en in dat van het Vrije sterk vertegenwoordigd waren, verkies ik een benaderende orde van grootte op te geven, daar een eksakt cijfer betreffende de kwartiervergaderingen de werkelijke machtsverhoudingen zou vertekenen.

Als besluit inzake de verschijningsvorm van de politieke activiteit van de kustplaatsen kan dus gesteld worden dat deze in het kader van de Vlaamse volksvertegenwoordiging deelnamen aan ca. 16 % der vergaderingen, wat hoog is in het licht van de totale betrokkenheid van alle kleine steden en kasselrijen, die 28 % beliep. In die kontekst vormden de kuststeden de belangrijkste representatieve formatie die niet uitging van administratieve indelingen, welke zij ook gemakkelijk overschreed. Geen enkele andere groepering van gemeenten ontplooid een zo grote bedrijvigheid, welke door de overheid erkend werd wegens de reële belangenconcentratie waarop zij gegrondvest was en de efficiëntie van haar optreden. De (niet geformaliseerde) organisatie van deze drukkingsgroep voltrok zich tijdens de beschouwde periode, en wel vanaf de jaren '20 van de 15e eeuw.

2. Funkties van de politieke activiteit.

De volgende vraag betreft de aard van de problemen die de inzet vormden van al dit politiek overleg. Deze kunnen tot twee kernvragen herleid worden : de veiligheid van de zeevaart, en de uitoefening van de visserij.

2.1. *Veiligheid van de zeevaart.*

2.1.1. TOEPASSING VAN HET REPRESAILLERECHT.

In het begin van de behandelde periode beperkte het eerstgenoemde punt zich doorgaans tot gevallen van individuele kaperij, waarbij al dan niet onder druk van een vergeldingsaktie tegen landgenoten van de rovers (krachtens het zgn. prinse- of represaillerecht), langs diplomatieke weg een billijke wederkerige vergoeding werd nagestreefd, teneinde een eskalatie van het geweld te vermijden, die regelmatige handelsbetrekkingen onmogelijk zou maken. Het overleg met buitenlandse overheden werd dan vooral gevoerd door afgevaardigden van de Vier Leden, eventueel na ruggespraak en met de steun van de eigen vorst. Het waren de Leden die desgevallend besloten tot het verlenen van kapersbrieven aan Vlamingen die geen minnelijke schikking hadden kunnen bekomen.

Enkele voorbeelden zullen dit optreden verduidelijken. In 1418 kaapten Kastilianen het schip en zijn lading van Jacob Soudelin uit Nieuwpoort. In maart bekam een delegatie van het Nieuwpoortse stadsbestuur van de Vier Leden de belofte dat zij de zaak in een brief aan de koning van Kastilië zouden aanklagen. In juni bleek dat nog andere Vlaamse handelaars zich bij de Leden bekleogen over Spaanse zeeroverij te La Rochelle, waarna dezen opnieuw een brief schreven. In juli was het geduld van de getroffen en zover uitgeput, dat zij van de Leden kapersbrieven tegen de Kastiliaanse natie eisten (7). De moeilijkheden met Spanje sleepten echter nog jarenlang aan. In maart en april 1420 verzocht het Nieuwpoortse stadsbestuur de Raadkamer en de Leden om te interveniëren wegens de kaping door Spanjaarden van het schip van Michiel Willaerd, geladen met 98 vaten wijn, en de schepen van Gerard De Minder en Jacop Clays. In

(7) Rijksarchief te Brugge (R.A.B.), fonds stadsarchief Nieuwpoort, 3512, stadsrekening 1418-19, f° 36 r°, 38 v°, 39 r° ; Algemeen Rijksarchief te Brussel, Rekenkamer (A.R.A., Rk.) 38.643, stadsrekening Ieper 1418, f° 25 v°.

mei moest een nieuw geval gesignaleerd worden waarbij een lading wijn, eigendom van Nieuwpoortse handelaars en geladen op een Bretoens schip, geroofd was. In feite bleek het hier om een vergissing te gaan waarbij een koopman van de Duitse Hanze het Bretoense schip had aangezien als een Spaans, waartegen hij een vergelding beoogde (8). Ook in het Zwin te Sluis werden gewelddaden tegen Spaanse schepen bedreven, waarover de Spanjaarden zich op hun beurt bij de Leden bekloegen (9).

Uit dit relaas blijkt voldoende tot welk onontwarsbaar kluwen van vergeldingsakties het prinserecht kon leiden. Om de dreiging van het afspringen der handelsbetrokkingen met Spanje af te wenden, zonden de Raadkamer en de Leden in augustus 1420 samen een delegatie naar de koning van Kastilië, welke missie 11 maanden in beslag nam (10). In al deze gevallen kenmerkt het optreden van de kuststeden zich door het zoeken naar rechtsbescherming voor hun poorters. De stadsbesturen gedroegen zich als pleitbezorgers, maar konden zelf niet rechtstreeks optreden. Terloops blijkt uit deze episode dat Nieuwpoortse handelaars actief deelnamen aan de wijnhandel tussen Zuid-west Frankrijk en Vlaanderen, en dat zij daarbij ten dele eigen schepen gebruikten.

Een laatste voorbeeld stelt een ander initiatief van een kuststad in het licht. In augustus 1418 kaapten Franse mariniers een Engels schip vóór Duinkerke, waar zij met hun buit aan land gingen. Het stadsbestuur richtte zich tot de Vier Leden en dezen tot de Raadkamer, om voor de baljuw en schepenen van Duinkerke de toelating te bekomen om deze vreemde kapers te berechten. Deze machtiging werd inderdaad verleend wegens de schending van het Engels-Vlaams bestandsakkoord die anders zou plaats

-
- (8) A.R.A., Rk. 36.723, stadsrek. Nieuwpoort 1420-21, f° 28 r° - 29 r°. De Leden stelden een onderzoek in, zowel in een aantal kustplaatsen als te Sluis: « *Item den 6sten dach van meye [1420] Jacob Reingoot ghesendt met Janne Den Quarenbotre, clerc van den Vrijen, te Heys ende te Blanckenberghe, omme te vernemene bi wien ende waer zekere scepen van Bertaengen, gbeladen met winen, commende ten Zwene waerd, sdaegs tevoren ghenomen hadden gheweist; ende was vernomen dat eene baerge ghenomen was voor Wendunen bi lieden van wapene, wesende in eene buusse, die men zeide dat Oosterlinghen waren ende hem uteghereedt hadden in Zeeland, dewelke baerge ghevoert was in Zeeland* » (A.R.A., Rk. 32.474, stadsrek. Brugge 1419-20, f° 93 v°). Andere voorbeelden worden vermeld door G. en R. DESNERCK, *Vlaamse visserij en vissersvaartuigen*, Dl. I, Handzame, 1974, blz. 108-109 en 199.
- (9) « *Jan De Quarembotere tsondaghes den 5e in meye ghesonden metgaders Jacob Reingboot van den Vier Leden weghe te Heys, te Blanckenberghe, te Windune ende tanderen steden omme informacie te hoorne wie ghenomen hadde 1 scip gbeladen met wine, toebehoorende Bortoenen, dewelke hem beclaecht hadden voor de 4 Leden van eenighen van desen lande dat zi dertoe gheholpen mochten hebben; twelke scip ghenomen hadde een Bernaerd Van Monstere, Oosterlinc, zegghende dat tvoors. scip Spaengnaerden toebeoorde, dewelke zime vanden zijn also hi zeide; ende waren eenighe van desen lande die int voors. scip quamen, gbedachvaerd te Bruggen voor de 4 Leden. Voord zo waren commen voor de Leden grote clachten van Spaengnaerden van dat hemleden haer cablen afgehauwen waren bi nachte bin den voors. Zwene ter Sluus...* » (R.A.B., fonds Brugse Vrije, 156, rek. 1419-20, f° 34 v°; vgl. ook f° 69 r°).
- (10) A.R.A., Rk. 32.474, stadsrek. Brugge 1419-20, f° 100 r°-v°; 38.646, stadsrek. Ieper 1421, f° 15 r°-v°, 23 r° - 24 v°; R.A.B., fonds Vrije, 156, rek. 1419-20, f° 44 bis r°.

hebben (11). In deze zaak gedroegen de kuststad, en op haar initiatief ook de Vier Leden, zich als de borgen van de handelsrelaties.

2.1.2. GEORGANISEERDE ZEEROVERIJ.

Tot hertoe ging het om okkasionele — zij het veel voorkomende — en individuele bedreigingen van de veiligheid op zee. Naarmate de tijd vorderde, en vooral vanaf de tweede helft van de 15e eeuw, werd dit aspect, dat doorgaans zijn politieke uitdrukking vond in het afzonderlijk optreden van één kustplaats, overschaduwd door de georganiseerde kaperij met politieke doeleinden in het kader van de internationale oorlogsvoering.

De bedoeling bestond er dan in systematisch de handel en de visserij van het vijandelijk land te ondermijnen. Een dergelijke dreiging manifesteerde zich reeds tijdens de verovering van Henegouwen, Holland en Zeeland door Filips de Goede vanaf 1425. Zijn rivaal Humphrey, hertog van Gloucester bedreigde regelmatig de zeevaart, telkens wanneer het gerucht van de overtocht van zijn vloot zich verspreidde. In het najaar van 1427 hebben de Vlaamse kuststeden dan ook, in overleg met de regering, oorlogsschepen uitgerust (12). Ook tijdens de Engels-Bourgondische oorlog in 1436, deden de Engelsen aan systematische zeeroverij, waartegen andermaal een Bourgondische vloot werd uitgerust (13).

De belangrijkste vlagen van georganiseerde zeeroverij deden zich voor vanaf het midden van de 15e eeuw. In de haringtijd van 1445 moesten Nieuwpoort, Oostende, Blankenberge, Heist, Biervliet en nog anderen **vredescepen** (oorlogsbodems) inleggen om de Vlaamse vissers te beschermen tegen kaperij vanuit Bremen in het kader van de oorlog tussen de Hanze en Vlaanderen. Het initiatief ging uit van de kuststeden, die ook instonden voor de financiering, maar dit gebeurde wel in overleg met de Leden (14).

Van april 1450 tot einde 1451 valt een intense kapersactiviteit onder Franse vlag te vermelden, in het raam van de anti-Bourgondische politiek van Frankrijk. De kuststeden hebben daartegen, evenmin als de Leden, daadwerkelijk maatregelen genomen. Hun druk overleg, onderling en met de regering, mondde uit in diplomatieke initiatieven met het oog op de beëindiging van de kaperij en het sluiten van een vredesverdrag. Twee

(11) A.R.A., Rk. 21.796, rek. Raadkamer 1416-18, f° 39 v°.

(12) A.R.A., Rek. 35.839, rek. Lombardsijde, f° 6 r° ; R. DEGRYSE, *De admiraals en de eigen marine van de Bourgondische hertogen 1384-1488*, in : Mededelingen van de Marine Academie, XVII, 1965, blz. 150 ; R. VAUGHAN, *Philip the Good*, Londen, 1970, blz. 47.

(13) DEGRYSE, *De admiraals*, blz. 151-154 ; M.R. THIELEMANS, *Bourgogne et Angleterre. Relations politiques et économiques entre les Pays-Bas bourguignons et l'Angleterre 1435-1467*, Brussel, 1966, blz. 334-335 ; M. COORNAERT, *De verdediging van de kust van Noord-Vlaanderen vanaf 1300*, in : Rond de Poldertorens, XI, 1969, blz. 78-98 ; XII, 1970, blz. 27-37, 64-74, 90-109, 138-148 ; XIII, 1971, blz. 19-26.

(14) A.R.A., Rk. 32.085, rek. Biervliet 1445-6, f° 10 r°, 11 v°.
R. DEGRYSE, *De Vlaamse haringvisserij onder Engelse vrijgeleide van 1441 tot 1444*, in : Meded. Marine Academie, XXI, 1969-70, blz. 12 vlg.

ambassades naar Frankrijk konden de aanhoudende zeeroverij niet tegen- gaan (15).

Enkele jaren later verslechterden opnieuw de betrekkingen tussen Engeland en de Bourgondische gewesten (16). Vooral tijdens de visvangstseizoenen (van juni tot november) in 1454, 1457, 1458 en 1459 werden de kusten van alle Bourgondische landen vanuit Engeland onveilig gemaakt in verband met de Rozenoorlog. Vandaar ook dat de Vlaamse kuststroken gezamenlijk de problematiek gingen bespreken met de Zeeuwse en Hollandse kustplaatsen, nu zij alle in hetzelfde schuitje zaten. Met instemming van de Leden en krachtens een oktrooi van de hertog namen de kuststeden zelf het initiatief om de konvooivaart te organiseren ter bescherming van de visvangst (17). De kosten dekten zij door een speciale heffing in te stellen van 13 groten Vlaams per last aangevoerde haring. Alle vissers waren verplicht hun deel in de uitgaven te betalen (18). Wanneer men aanvaardt dat in 1467 in Oostende 1600 last haring zouden ontscheept

-
- (15) « *Den 20sten dach in septembre Jacob Colins ende Rijquaert De Tegbelare ghesonden te Brugghe ten scrivene van den ghedeputeerden van den 4 Leeden, aldoe daer vergadert ter cause van der bescadicheid bi den Fransoisen ende ooc van die van Normandie den Vlaminghen ghedaen binnen der tijt dat die van Normandie Inghelsch waren* » (A.R.A., Rk. 36.753, rek. Nieuwpoort 1450-51, f° 31 v°). In september, oktober en november zonden de Leden delegaties naar Normandië, samen met ambassadeurs van de hertog (Stadsarchief Gent, stadsrek. 1450-51, f° 102 r°; A.R.A., Rk. 42.561, rek. Vrije 1449-50, f° 35 v° - 36 r°, 46 r°; 42.562, 1450-51, f° 36 r°).
- (16) THIELEMANS, *a.w.*, blz. 338.
- (17) « *Den 22sten daghe van der vors. maend september [1454] Anthonis Aernouts ende Simoen De Jaghere te Brugghe an de wet van den Vrijen ende van der Sluus omme ghesaemderhand metgaders hemlieden ende meer andre, doe daer ooc vergadert, genirael advis thebbene up de harincscepen die al bereet laghen noortwaert tseylne omme harinc, mids der scerper tidinghe die men hier ghemeenlic zeide van den Inghelschen; omme twelke ghesloten was dat elc zinen onderzaten zoude verbieden tseilne, ende bovendien te treckene bij minen heere van Charrolois* » [erfprins Karel]. (A.R.A., Rk. 35.866, rek. Lombardsijde 1454-55, f° 8 v°). In januari 1455 bespraken Damme, Nieuwpoort, Oostende en Blankenberge met de Leden de schade die de Engelsen hadden toegebracht aan Vlamingen, Hollanders en Zeelanders (A.R.A., Rk. 33.594, rek. Damme 1455, f° 21 v°; 36.758, rek. Nieuwpoort 1455-56, f° 35 r°; 37.281, rek. Oostende 1454-55, f° 9 r°; 32.187, rek. Blankenberge 1454-55, f° 7 r°). Zie verder ook de eerste drie teksten geciteerd in nota (46).
- « *Mer Diederic van Halewijn, Jan Van Boneem ende Gayfer Bone smaendaechs 19 in decembre [1457] gheordeneert ende ghezonden ter Nieuwpoort omme metten ghedeputeerden van der Sluus, Nieuwpoort ende anderen steden ende plaetsen up den zeevand te ontfanghene rekeninghe ende bewijs van alle den haringhe, binnen desen jare ghebrocht binnen der havene van Nieuwpoort, ten hende dat men daerof ontfanghen mochte de porcie van den coste van den vreedscepen* » (A.R.A., Rk. 42.569, rek. Vrije 1457-58, f° 41 r°).
- (18) In juni 1457 trokken afgevaardigden van de Leden en de kuststeden naar Brussel om « *tsame volgghen bij mijnen gheduchten heere [de hertog] zinen lettren van ottroye van te moghene utreedene bij den visschers van Vlaendern, van Hollandt ende van Zeelant zekere quantiteyt van vreytscepen omme de visschers mede te convoyerne, ende voort zekere lettren van executeiroe omme bij dien te constringerne de visschers die zouden zyn wedersegghende te betalene haerlieder deel van den costen* ». (A.R.A., Rk. 37.284, rek. Oostende 1457-58, f° 10 v°. Zie ook 32.192, stadsrek. Blankenberge 1459-60, f° 8 v°).

zijn, en in Nieuwpoort in 1474 597 (19), dan zou in die twee havens de opbrengst van de bijzondere heffing respectievelijk ruim 86 lb. gr. en 32 lb. gr. bedragen hebben. Intussen werd Nieuwpoort betrokken bij de onderhandelingen die in augustus 1457 te Kales werden gevoerd tussen de Engelse en de Bourgondische regeringen over wederzijdse schadevergoeding (20). Ook tijdens het vangstseizoen 1464 werden de Kanaalkusten vanuit Engeland onveilig gemaakt (21).

Vanaf 1465 ging de bedreiging op zee vooral uit van Frankrijk wegens de verwoede strijd van koning Lodewijk XI tegen Bourgondië. Na overleg met de Leden en met de Zeeuwse kuststeden werd nog afgezien van de uitrusting van konvooschepen, gezien de kosten die daaraan zouden verbonden zijn (22). In de zomer van 1468 vielen 21 vissers uit Raversijde in handen van Franse piraten, die hen te Harfleur gevangen zetten (23).

Op initiatief van Oostende pleegden vertegenwoordigers van de hertog overleg met de Leden en de kuststeden teneinde de zeevaart te beveiligen. Twee mogelijkheden werden daarbij onderzocht. Nieuwpoort, Oostende, Lombardsijde en Blankenberge stelden voor om binnen de tien dagen 3 of 4 schepen te bewapenen en met zowat 500 krijgers te bemannen. De kosten hiervan wensten zij te spreiden tussen een heffing van 30 groten per last aangevoerde haring enerzijds, en een belasting van 200 tot 300 lb. gr. op het ganse graafschap. Volgens de hoger geciteerde cijfers over de vangst zou het voorgestelde aandeel van Nieuwpoort en Oostende samen op zowat 275 lb. gr. kunnen geschat worden, wat er bij vergelijking op wijst dat de gevaren in 1468 heel wat ernstiger waren dan een tiental

(19) THIELEMANS, *a.w.*, blz. 312 n. 785, op basis van Vlietinck.

(20) A.R.A., Rk. 36.760, f° 36 v°.

(21) « Victor Cortzwaert, Matheus Alout ende Pieter Meegoet ghesonden ter Nieuwpoort den 30en dach van hoymaent [1464] ter verghaderynghe van den ghemeen stiermannen van Ostende, Wilravenshyde, Lombardie ende van der Nieuwpoort, tsame handelynghe ende advys nemende hoe men ter zee ende ten harynghe varen zoude omberooft van den quadien ende lieden van oorloghe die hem doe up de zee bilden ende grote scade ghedaen hadden eeneghe visschers van desen lande ende sonderlynghe van deser stede » (A.R.A., Rk. 37.291, rek. Oostende 1464-65, f° 9 v°). Andere vermeldingen o.m.: A.R.A., Rk. 35.876, rek. Lombardsijde 1464-65, f° 8 r°-v° ; 32.197, rek. Blankenberge 1464-65, f° 7 r° ; 42.574, rek. Vrije 1463-64, f° 49 r°-v°.

(22) « Victor Cortzwaert ende Matheus Haloud ghesonden ter Sluus den 11sten dach van ougst [1465] ter dachvaert ende vergaderynghe van den ghedeputeerden van den steden up de zeeoost ghelegghen ende van den stiermannen, aldaer ghesien ende ghevisenteert waren de grote scepen die int Zwin laghen, ende ute dien dat daer bevonden was dat de costen die zouden moeten ghedaen zijn omme tvoors. convoy den visschers onmoghelic ende onverwinlic hadden gheweist te draghene ende te gheldene ; so was daer gheaccordeert niet te convoyerne, ende dat elc visschere tzee varen zoude up zijn aventure ende vrees » (A.R.A., Rk. 37.292, rek. Oostende 1465-66, f° 9 v°). De kuststeden hadden niettemin reeds een oktrooi verkregen van de hertog dat hen de konvoïering toeliet : A.R.A., Rk. 36.768, rek. Nieuwpoort 1465-66, f° 28 v°.

(23) Archives départementales du Nord te Rijsel, série B (A.D.N., B) 17.705, « Impôts », brief van 13 sept. 1468 van de hertog aan zijn raadsheer Antoine Haneron ; *ibidem*, 17.706, « Impôts », instructies aan Antoine Spillaert, f° 1 r°-v° ; BLOCKMANS, *Handelingen 1467-77*, nrs. 27.e en 37.d.

jaren voordien. Daartegenover verdedigden Sluis en Biervliet het uitvaren in bewapende konvooien van 10 tot 12 schepen, aangezien 3 of 4 oorlogsbodems toch niet zouden opgewassen zijn tegen de macht van de piraten, die er over 15 beschikten. Dit laatste voorstel werd tenslotte uitgevoerd (24). Konvooivaart bleef overigens de klassieke verdedigingstaktiek van de Vlaamse vloot (25).

Tijdens de jaren 1471 en 1474 diende men uiteindelijk toch over te gaan tot het uitrusten van oorlogsschepen, in samenwerking met Zeeland. De financiering gebeurde telkens zoals hoger uiteengezet (26). In 1749 en de volgende jaren werden telkens opnieuw **vreytscepen** uitgerust, om te weerstaan aan de Franse piraterij (27).

Als besluit kan gesteld worden dat de eksterne bedreiging van de zeevaart langs de Noordzeekusten in hun geheel heeft bijgedragen tot de organisatie van de kustplaatsen als groep, ook over de landsgrenzen heen. Door een zekere traagheid en later ook gebrek aan belangstelling vanwege de centrale overheden, kregen de kustplaatsen ruime mogelijkheden om zelf het passende defensieve beleid te bepalen en uit te voeren, en zich daarvoor ook de vereiste financiële middelen te verschaffen. Het politieke optreden van de kuststeden als groep betrof dus het werkelijk vitale probleem van de bestaansmogelijkheden van het overgrote deel van de bevolking. Wanneer men er zich van bewust is dat meer dan de helft van de actieve bevolking van Nieuwpoort rechtstreeks leefde van de zeevaart en de visserij, en daarnaast nog een belangrijk aandeel zijn bestaansmiddelen daarin onrechtstreeks vond door de bevrediging van de materiële behoeften van de eerste groep (28), dan zal men allicht begrijpen dat de besturen van al die steden zich tot het uiterste hebben ingespannen om het hoofd te bieden aan de herhaalde bedreigingen van hun welvaart. Ontegensprekelijk zijn zij er daarbij in geslaagd tegenacties te ondernemen en zo de schade te beperken.

2.2. *Visserij.*

Het tweede hoofdthema van het politiek optreden der kuststeden houdt verband met het eerste omdat de kustplaatsen — zoals de meeste kleine

(24) A.D.N., B 17.705, « Impôts », brief dd. 25 sept. 1468 van Guillaume de Clugny aan Antoine Haneron en Pierre Bladelin, alle drie raadsheren.

(25) W. DE BROCK, *De kaapvaart op de Belgische kust. Oorsprong en geschiedenis tot het Twaalfjarig Bestand (1609)*, in: Mededelingen Marine Academie België IX, 1955, blz. 241-266; R. DEGRYSE, *De konvooieering van de Vlaamsche visschersvloot in de 15e en in de 16e eeuw*, in: Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden, II, 1948, blz. 1-24, vooral 5-10.

(26) BLOCKMANS, *a.w.*, nrs. 75-76, 79-87, 108, 125, 141, 143; DEGRYSE, *De admiraals*, blz. 168-170; DEZ., *Rekening van de Nieuwpoortse haringvangst en konvooieering van 1474*, in: Meded. Marine Academie, XI, 1958-59, blz. 57-110; DEZ., *De omvang van Vlaanderens haring- en zoutevisbedrijf op het einde van het Frans-Bourgondisch conflict (1482)*, in: Meded. Marine Academie, XV, 1963, blz. 36-38.

(27) A.R.A., Rk. 37.306, rek. Oostende 1479, f° 7 r°; 36.782, rek. Nieuwpoort, f° 24 v°; 32.214, rek. Blankenberge, f° 6 r°; DEGRYSE, *De admiraals*, blz. 174-178, 184-187.

(28) Gegevens ontleend aan de licentiaatsverhandeling van Mw. Bernadette DE MEYER, *Sociale en economische structuren van Nieuwpoort in de 15e eeuw*, Gent, 1973.

steden in die periode — een vrij eenzijdige economische bedrijvigheid ontplooiden. Het betreft nl. de uitoefening van het visserijbedrijf zelf, en meer bepaald de normen voor de verwerking en de afzetmogelijkheden.

Vis vormde immers de belangrijkste retourlading voor de zuid-westvaart, waarin de wijn een belangrijke plaats bekleedde. Deze twee produkten worden ook voortdurend vermeld waar het tot politieke en juridische interventies van de stedelijke overheden kwam. Op het vlak van de visserij bestond niet de samenwerking tussen de kuststeden en de Vier Leden die we vaststelden inzake de beveiliging van de zeevaart. De reden hiervoor is evident: voor de visserijprodukten stonden beide groepen tegenover elkaar als leveranciers en verbruikers, die vaak tegengestelde belangen koesterden.

2.2.1. KAAKHARINGBEDRIJF.

Dit was het geval voor het haringbedrijf. Vanaf omstreeks 1393 werd in Vlaanderen en elders langs de Noordzeekust de techniek nagebootst volgens dewelke leden van Duitse Hanze in Schonen (Zuid-west Zweden) haring verduurzaamden door de verwijdering van de ingewanden en het inpekelen in tonnen. De imitatie werd gestimuleerd door de onderbreking van de handelsbetrekkingen met de Hanze, die aanvankelijk de zgn. Schonense kaakharing in Vlaanderen invoerde (29). De grote steden, belichaamd door de Vier Leden, stonden negatief tegenover de Vlaamse kaakharingproductie, omdat zij als gevolg een vermindering van de invoer van verse vis vreesden. Uit dien hoofde wisten zij van de hertog een invoerverbod te bekomen van haring die door Vlamingen ten Noordwesten van de Britse eilanden werd gevist, en door hen geakaakt was (30). Door een blijvend tekort aan Schonense kaakharing moest dit verbod echter na enkele jaren weer ingetrokken worden (31).

De uitbreiding van het Vlaamse haringbedrijf deed in de steden van het binnenland tijdens de haringtijd weer een tekort aan verse vis ontstaan. Dit bracht de Leden er in 1420 toe opnieuw een invoerverbod uit te vaardigen van haring die door Vlamingen, Hollanders en Zeeuwen gevist en geakaakt was, in de hoop daardoor deze bewerking in de eigen gewesten te ontmoedigen (32). Vanaf 1420 ondernam Nieuwpoort uit naam van een aantal kustbewoners een actie bij de Leden opdat dezen hun verbod zouden intrekken. De producenten verkozen immers duurzame waar te

(29) R. DEGRYSE, *Schonense en Vlaamse kaakharing in de 14e eeuw*, in: *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*, XII, 1957, blz. 100-107; *Vlaanderens haringbedrijf in de Middeleeuwen*, Antwerpen, 1944, blz. 48-51; *De Bievlietse kaakharingproductie in de jaren 1426 en 1427*, in: *Meded. Marine Academie*, XIII, 1961, blz. 43-58.

(30) W. PREVENIER, *De Leden en de Staten van Vlaanderen (1384-1405)*, Brussel, 1961, blz. 226.

(31) Nl. gedeeltelijk in 1399 en volledig in 1413: DEGRYSE, *Haringbedrijf*, blz. 98-103.

(32) *Aldaar*, blz. 104-105.

verkopen (33). Later drongen ook Oostende, Duinkerke en in onderlinge samenspraak Biervliet en Damme in dezelfde zin aan bij de Leden. Hun gezamenlijk optreden, ook bij de Raadkamer, en het argument dat velen in Damme, waar de stapel van kaakharing gevestigd was, met werkloosheid bedreigd werden, boekte in september toch sukses (34).

Tijdens de volgende jaren stonden de Leden aan de zijde van de kuststeden, alweer vooral vertegenwoordigd door Nieuwpoort, tegenover de hertog, die zijn traditionele tolrechten op Schonense kaakharing, welke steeds minder oprachten, wilde doen gelden voor de Vlaamse. Het verzet hiertegen was dubbel gemotiveerd: vanzelfsprekend door de hogere verkoopprijs en de daardoor minder gunstige concurrentiepositie, en door het nieuwe feit dat de vorstelijke financiën buiten de medezeggenschap van de onderdanen zouden gespijsd worden (35). De Leden staafden hun verzet met het argument dat de haring beter op zee zou kunnen geakaat worden (36), zodat hij niet langer zou kunnen belast worden als verse vis.

In november 1423 werd een kompromis bereikt, waarbij de heffing op kaakharing werd veralgemeend tot alle invoerders, maar ten belope van slechts de helft van het oorspronkelijk gevorderde bedrag (37). De reglementering van het tijdstip voor het kaken en van de afmetingen van de tonnen bleef nog enige tijd een punt van discussie, waarmee de Leden, en meer bepaald Brugge en het Vrije als hoofden van de meeste kustplaatsen,

(33) « Ten eersten daghe in wedemaent [1420] Tristram Van Hulst ghesonden te Ghent bi den ghedeputeerden van den Leiden slands van Vlaendre omme te ververschene ende te vernieune tversouc an hemlieden daer tevoren ghedaen bij den ghedeputeerden van eenighen up de zeecante ghestaen, als van weiderleid tbebbene tvoorghebod bij den voors. van den Leiden ghedaen up tken van den haringhe » (A.R.A., Rk. 36.723, rek. Nieuwpoort 1420-21, f° 29 v°, 30 r° (citaat), 32 r°-34 r°).

(34) « Item upten 21sten dach in dezelve maend [augustus 1420] ghevaren te Ghent Jan De Langhe ende Johannes van Ryssle --- voor de Vier Leden die doe te Ghent waren omme hemlieden te kennene te ghevene dat, bi also dat de Vlaemschen harinc niet in Vlaenderen commen en mochte ende bi speciale ten Damme te zinen stapele, de stede van den Damme ende de inwonende van dien ghescepen waren neeringloos te wesene. Baden de Vier Leden vriendelike dat zij daerup voorsienichede wilden hebben, so verre dat bi den heeren van den Rade ende bi den Vier Leden gheacoordeert was dat den harinc commen zoude » (A.R.A., Rk. 33.565, rek. Damme 1420, f° 26 r°). Andere vermelding: 37.251, rek. Oostende 1420-21, f° 8 v°. De rekeningen van de andere steden zijn voor dat jaar niet bewaard. Zie ook DESNERCK, *Vlaamse visserij*, Dl. I, blz. 44, 75, 109.

(35) Oktober 1420: « ... metgaders den anderen Leden te wederstane voor de heren van den Rade een zeker mandement, nieuwelinghe gheïmpetrert bi den pachters van den nobel, gheconsenteert dese jaerscare up elc last van den Vlaemschen caecharinge bi manieren van hogbelukinge (= oogluikend), twelke mandement in diverse punten onredelic was » (A.R.A., Rk. 32.475, rek. Brugge 1420-21, f° 79 r°).

(36) Maart 1423: « ... up tstic --- van den Vlaemschen caecharinghe, omme voort te stelne dat men dien niet meer kaken zoude up tlandt » (A.R.A., Rk. 32.477, rek. Brugge 1422-23, f° 66 r°).

(37) Nl. 30 groten per last: A.D.N., B. 1340/15477.

zich inlieten (38). In 1448-49 vaardigden de Leden in overleg met de kuststeden nieuwe normen uit voor het verpakken en inzouten van kaakharing. Klachten van de Hanze hadden de aanleiding hiertoe gevormd (39).

2.2.2. VISHANDEL.

Ook wanneer het er om ging de handel van Vlaamse vis in stand te houden, traden de besturen van de kuststeden in actie om met de betrokkenen in binnen- en buitenland te onderhandelen, en ook met de Leden, vooral Brugge en het Vrije, wanneer hun steun vereist was. Onder meer knoopten de drie grote zeehavens Duinkerke, Nieuwpoort en Oostende, en dikwijls ook Blankenberge, bij herhaling besprekingen aan met de besturen van steden als Atrecht, Doornik, Valencijs, Kamerijk, Dowai en Rijsel, waarheen een belangrijk deel van de vangst werd uitgevoerd. De voorschriften bij de produktie, en de handelspraktijken, nl. de verdediging van de rechten van de Vlaamse visverkopers t.o.v. de plaatselijke tussenhandelaars, kwamen daarbij in discussie. In 1442 aarzelden zij niet het vervoer naar Doornik en de verkoop van vis aan haar inwoners te verbieden, tot wanneer deze stad de beperkingen van de handel voor Vlamingen introk (40). Ook tegenover de konkurrentie van de Dordtse haring stonden de Vlaamse kuststeden waakzaam (41).

- (38) Juli 1424: « ... up den tijdt dat men den harinc kaken zoude, ghemerct dat alrede vele ijdele tunnen waren ghevoert ter zee waert omme harinc daerin te kakene » (A.R.A., Rk. 43.542, rek. Vrije 1423-44, f° 49 r°).
Maart 1426: « ... te Brughe bi borchmeesters ende scepenen aldaer omme over te hebbene de grote ende de wijdde van den tonnen van den kaecharing die men voordan sal kaken binnen Vlaanderen, ende dat over te zendene binnen den lande van den Vrijen van noden zijnde ». (R.A.B., fonds Vrije 169, rek. 1425-26, f° 25 v°).
- (39) « Item up den 25sten dach van sporcle [1449] zo zonden ons scepenen van Ghend de ghebeele ordonancie ende conclusien, eendrachtelic ghenomen by den ghedeputeerden van den 4 Leden up de ordonancie ende provisie van den packene, zoutene, cakene van den harinc, omme die wel te visenteerne ende overziene offer yet in ware dat den ghemeenen oerboer jebgengaen mochte ende den stapele ende visscherie van deser stede » (A.R.A., Rk. 32.088, rek. Biervliet 1448-49, f° 20 r°-21 r°; 36.579, rek. St.-Anna-ter-Muiden 1448-49, f° 12 v°).
- (40) R.A.B., Vrije 176, rek. 1442-43, f° 16 r°. « Den 2den dach in septembre [1454] Jan Van Schore, burchmeester ende Jan Herbrant ghesonden tAtrecht metgaders den ghedeputeerden van Dunckerke ende van Oostende omme zeker nieuwichheit, aldaer voortghestelt up de coopmanscepe van haringhe ende van vissche in contrarie van den vischcopers van desen lande » (A.R.A., Rk. 36.757, rek. Nieuwpoort 1454-55, f° 35 v°). « Dezelve meester Jan Van Marienvoorde, pencionaris, metgaders Gillis Barbier ghezonden den 26en in meye [1503] metten ghedeputeerden van Duinkerke ende Oostende bin den steden van Doornicke, Valenchiennes, Camerike, Douay ende andere steden staende up de frontieren omme metten weitten aldaer te communicuierne up tstellen ende ordonneren van den waerden in dezelve steden van den envoye van den vissche ende barynghe die men uutten drie steden [Duinkerke, Nieuwpoort, Oostende] ende andere staende up de coste van Vlaendren daerwaerts zend » (A.R.A., Rk. 36.801, rek. Nieuwpoort 1503-4, f° 45 v°). In juni 1505 hadden opnieuw dergelijke onderhandelingen plaats met Rijsel (A.R.A., Rk. 36.803, rek. Nieuwpoort 1505-6, f° 43 r°). Zie ook DESNERCK, *Vlaamse visserij*, Dl. I, blz. 44, 113.
- (41) December 1503 - januari 1504: démarches van Duinkerke, Nieuwpoort, Oostende, Blankenberge, Damme, Sluis en Biervliet bij Brugge en het Vrije « ter cause van den ghemaercten haringhe van Dordrecht » (A.R.A., Rk. 37.326, rek. Oostende 1503-4, f° 12 r°-v°; 36.801, rek. Nieuwpoort 1503-4, f° 47 v°; 32.221, rek. Blankenberge 1503-4, f° 22 v°).

2.2.3. VISVANGST.

Tussen de kuststeden en -dorpen zelf rees in de jaren 1454-66 een geschil over de techniek van het vissen, waarbij zij zich zoals steeds om steun richtten tot Brugge en het Vrije die terzake uit naam van de Vier Leden reglementerend optraden na de diverse standpunten te hebben gekonfronteerd. De zaak die door Blankenberge en Oostende in maart 1454 werd aanhangig gemaakt bij het Vrije, betrof de staakvaart, die zij wilden toepassen, maar die door de meeste andere vissers als nadelig werd beschouwd. Deze methode, die in Vlaanderen tot laat in de vorige eeuw werd toegepast op Blankenbergse platbodemige schuiten, bestond erin langs de kust een reeks aan elkaar gebonden zakvormige netten uit te werpen die langs de zijkanalen door stokken (« staken ») werden opengehouden. Zodra deze netten uitgeschoten waren, verwijderden de vissers zich om in hun schuit met sleepnetten de vangst te bedrijven. Na enkele dagen kon men ook de staaknetten ophalen (41bis). In oktober 1455 werd de discussie tussen de kuststeden gevoerd vóór Brugge en het Vrije (42). Daar werd blijkbaar een regeling gevonden die de staakvaart in de tijd beperkte, maar waartegen weerstand bleef bestaan vanwege de vissers van Sluis en Blankenberge, die aanvoerden dat zij ten onder zouden gaan indien zij niet met staaknetten mochten uitvaren (43). Blijkbaar boekten zij toen succes, want toen in mei en juni 1458 de kwestie opnieuw te berde kwam, drongen

(41bis) G. en R. DESNERCK, *Vlaamse visserij en vissersvaartuigen*, Dl. II, Handzame, 1976, blz. 462.

(42) Op 26 maart 1454 ging een gezant van Blankenberge hiervoor naar Oostende, en de 28e ging hij samen met een Oostendenaar bij de schepenen van het Vrije (A.R.A., Rk., 32.187, rek. Blankenberge 1454-55, f° 6 v°). « *Item 2en dach in october [1455] ghezent ten onbiedene van de wet van Brugghe ende van den Vrije, die de staecvaart of hebben wilde* » (A.R.A., Rk. 32.188, rek. Blankenberge 1455-56, f° 6 r°); « *te hoorne spreken de visschers van Blanckenberghe, van Oostende, van Wendune, van Walravensyde, van Heys ende andre, daer omboden up de zaken van den oorhore ende onoorbore van den visschene in de zee met staken, ten ende dat bi beede den wetten [Brugge en het Vrije] gheordeneert mochte werden eene goede oorboorlike maniere daertoe dienende* » (A.R.A., Rk. 42.567, rek. Vrije 1455-56, f° 15 v°).

(43) « *16en in december [1455] ghezent in de camere van Brugghe omme te wederstane tverbodt van der staecvaart* » (A.R.A., Rk. 32.188, rek. Blankenberge 1455-56, f° 6 r°). Op 13 januari 1456 gingen de schepenen van het Vrije op inspectiereis naar Sluis: « *te wetene of de visschers, die daer of varen te staken, langher staken zouden danne tvoorghebot, daerof uteghegeven bi den 4 Leden slands van Vlaendren, verclaerst ende inhoudt, mids dat de visschers van Coxide ende van Slepeldamme der wet also angebrocht hadden* ». Op 26 januari ging een nieuwe delegatie naar Sluis om de schepenen te verzoeken « *dat zij zouden doen onderhouden tvoorghebot, utegheleit bi den 4 Leden slands van Vlaendren up de visschers die te staken varen, mids dat de visschers van der Sluis tot noch toe tvoors. voorghebot niet ghehouden noch ghebediert en hebben* ».

Op 14 januari ging een gezant naar Blankenberge « *an de wet aldaer, omme van bemlieden te wetene of de visschers van daer staecten boven den voorghebode, onlancx tevoren ghedaen bi den 4 Leden slands van Vlaendren* ». (A.R.A., Rk. 42.567, rek. Vrije 1455-56, f° 21 v° - 22 v°).

Op 21 februari bekleog een delegatie van Blankenberge zich bij de schepenen van Brugge en van het Vrije « *omme consent dat onze visschers mochten ter zee varen met staecnetten ghelijc andre, of zij zouden van ghebreke moeten rumen* ». (A.R.A., Rk. 32.189, rek. Blankenberge 1456-57, f° 8 r°).

Brugge en het Vrije, en met hen de meerderheid van de kustplaatsen, weer aan op een algeheel of termijngewijs verbod van het vissen met staken. De tweede van deze mogelijkheden werd weerhouden in het voorgebod, waartoe de twee hoofdschepenbanken besloten na het advies te hebben ingewonnen van de vissers, de visvervoerders en de visverkopers (44). Na 1466 zijn er van de hele kwestie geen vermeldingen meer (45).

3. De belanghebbenden.

Blijft tenslotte nog de vraag te beantwoorden welke bevolkingsgroepen belang hadden, respectievelijk betrokken waren bij de activiteiten waarvan sprake. Het is zondermeer duidelijk, en dat werd hoger reeds vastgesteld inzake de gevallen van individuele rechtsbijstand, dat de besturen van de kuststeden de woordvoerders waren van de handelaars en ondernemers van de basissectoren in hun economie : zeevaart en visserij. De magistraten verdedigden de belangen van scheepseigenaars, bevrachters, handelaars, vissers en visverkopers omdat zij meenden daarmee de welvaart van hun ganse bevolking te dienen. Zij deden dat ook omdat deze lieden een belangrijke invloed uitoefenden in hun steden, niet enkel op de economie, maar ook op het bestuur. Dit gebeurde op verschillende manieren zoals bij belangrijke beslissingen in de grote raad van de stad (de zgn. **ghemeenen buucke**), door het pachten van de indirecte belastingen van de stad, of gewoon door familiale banden tussen de sociale bovenlaag van handelaars en ondernemers en de magistraatsgroep. Deze raadpleegde de bootslui

-
- (44) « *5en in meye [1458] ghetrucken bi der wet van Brugghe die met ons ende met die van Ostende wilden spreken omme de staecvaert of te doene of bij termijne* » (A.R.A., Rk. 32.191, rek. Blankenberge 1458-59, f° 6 v° (citaat) en 7 r°).
« *...metten ghedeputeerden van Brugghe, van der Sluus, van Blanckenberghe ende van anderen plaetsen langhes der zee ghelegghen, up de questien ende ghescillen, begonnen risen tusschen den visschers van Vlaendren ter cause van dat eeneghe van hemlieden visschen wilen bij manieren van staken, ende ander mainteneerden dat onoorboirlic was den inwonenden van den lande* » (A.R.A., Rk. 42.569, rek. Vrije 1457-58, f° 32 r°-v° (citaat) en 34 r°).
- (45) « *Ghetrucken te Brugghe 18e in meye [1466] met die van Oesthende an de wet van Brugghe ende van den Vrijen omme hemlieden te kennen te gheven van der voors. staecvaert of te bringbe* » (A.R.A., Rk. 32.199, rek. Blankenberge 1466-67, f° 7 v°). Een tweede gezantschap vond plaats op 6 en 7 juni. In oktober 1460 hadden de landhouders van Veurne ambacht de staken doen verwijderen die vissers van Koksijde hadden « *ghestelt in den cant van der zee --- in zulker wijs dat de voors. [visschers] van Adenkerke daer niet visschen mochten* » (A.R.A., Rk. 43.159, rek. Veurne ambacht 1460-61, f° 20 v°).

immers vrij regelmatig, ook omdat sommige schepenen zelf tot dat beroep behoorden (46).

Deze rechtstreekse binding met de economische belangengroepen biedt de verklaring voor de merkwaardige politieke rol die de Vlaamse kustplaatsen konden blijven spelen in een periode waarin de suprematie van de hoofdsteden over het land geleidelijk werd overgenomen door een centraal gezag dat nog minder ruimte liet voor spontaan optreden van de onderdanen (47). Zij verklaart tenslotte ook waarom precies de kustplaatsen de enige belangenkonzentratie op die schaal en van blijvende aard waren die weerstand konden bieden tegen de centralisatie van de macht en van de besluitvorming. Haar sterkte werd in niet geringe mate bevorderd door het feit dat zij erin geslaagd is de tegenstelling tussen steden en dorpen, die overal elders in Vlaanderen tot zoveel heftige botsingen heeft geleid, te overbruggen tot een werkelijke belangengemeenschap (48).

- (46) « ... tOostende, alwaer men doe eene dachvaert ende vergaderinghe hilt omme bi den advise van den steden up zee gheseten metgaders den stiermans, doe daer ooc omboden, handelinghe ende advys thebbene of men omme tbevrijden van den visschers van desen lande convoyscepen utreden wilde » (mei 1457, A.R.A., Rk. 35.869, rek. Lombardsijde 1457-58, f° 8 v°). « Joos Van Boneem, Jan Van Boneem ende mer Diederic van Halewijn sdcendaechs 24e in meye [1457] ghezijn tOostende omme te sprekene metten wethouders ende visschers, aldaer vergadert wesende up tstic van den vreydscepen die men utreden zoude jeghen de harinctijd » (A.R.A., Rk. 42.568, rek. Vrije 1456-57, f° 23 r°). « ... tOostende ter dachvaert die men doe daer houdende was, alwaer BIJ DEN GHEMEENEN VISSCHERS gheordonneert was wie de scippers zijn zouden van den vors. convoyscepen ende hoevele dat elc scippere ende voort de quartiermeesters over haerlieder sollaris hebben zouden » (juli 1457, rek. Lombardsijde, f° 9 r°-v°). « 27e in april [1458] ghetrucken met onzen bailliu ende met die van Oostende in de camere van den Vrijen, begeerden dat zij huerlieden visschers wilden ondbieden omme te sprekene up de visscherie van der staecvaert ».
- « ... naerdattavys van den vyschcopers ende van den mandraghers ghehort was, zo zoude de wet van Brugghe ende van den Vrijen teghadre sluiten » (mei 1458 : A.R.A., Rk. 32.191, rek. Blankenberge 1458-59, f° 6 v°). Zie ook hoger, nota's 21 en 22.
- « ... omme te helpen slutene het toereeden van den convoyscepe, daertoe ghesonden waren Jan Ghijs, Jan de Vysch, borgmestre, ende de clerc van der wet weghe, ghelic van den stiermannen weghe ende te huerlieder begherte Thomaes Cric ende Adriaen Meynen als stiermans » (juni 1480, rek. Lombardsijde : BLOCKMANS, *Handelingen 1477-1506*, Dl. I, blz. 147).
- « Item noch aldaer ghesonden up tghuent dat de gbedeputeerden van den anderen steden begeerden dat wij dese jaerscare ende saysoen met bueren convoyscepen contribuieren ende ghelden souden, ghesonden Jacop Callaert, scepene ende stierman » (maart 1481, rek. Biervliet : *ibidem*, blz. 164).
- (47) Over deze problematiek : W.P. BLOCKMANS, *De Bourgondische Nederlanden : de weg naar een moderne staatsvorm*, in : *Handelingen van de Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen, LXXVII*, 1973, blz. 7-26.
- (48) Dit gold zelfs voor internationale besprekingen : « Jacob Wouters ende Anthonis Schotte ghesonden ten Briele in Hollant den 6sten dach van meye [1457] ter vergaderynghe van den steden ende dorpen hem gheneerende ter zee van den landen van Hollant ende Zeelant... ». (A.R.A., Rk. 37.284, rek. Oostende 1457-58, f° 10 r°). « Item ghesonden den 4sten dach in wedemaent [1457] Jan Van Deuse, scepene ende Jan Lennoit, onsen clerc, bij den gbedeputeerden van den steden ende yden ghestaen up den zeeconst van desen lande... » (A.R.A., Rk. 32.097, rek. Biervliet 1457-58, f° 14 r°). « ... tOostende ter vergaderinghe van den steden ende yden gheleggen up de zee » (juli 1464, A.R.A., Rk. 35.876, rek. Lombardsyde 1464-65, f° 8 v°). Zie ook hoger, nota 42, laatste tekst.